

Postbus 9657
5602 LR Eindhoven

College van Burgemeester en Wethouders
en de gemeenteraad Gemeente Eindhoven
Postbus 90150
5600 RB Eindhoven

Eindhoven, 12 oktober 2018

Onderwerp: Aantasting van kunstwerk van Piet Dirx

Geacht college en leden van de gemeenteraad,

Hierbij vragen wij dringend uw aandacht voor de aantasting van het kunstwerk "22 medaillons" van Piet Dirx op de spoorwand aan de PSV laan te Eindhoven.

Bijgevoegde notitie van Ria Hermanussen, van de werkgroep Kunst en Design van onze stichting, biedt een beschrijving van het kunstwerk, geeft inzicht in de geschiedenis als mede het verloop van de gedeeltelijke verwijdering ervan. Daarnaast stellen wij u naar aanleiding van de verwijdering van het kunstwerk een aantal vragen en doen we u een suggestie om dergelijke incidenten in de toekomst te voorkomen

Wij verzoeken vriendelijk kennis te nemen van bijgevoegde notitie, onze vragen te beantwoorden en onze suggestie in overweging te nemen.

In afwachting van uw reactie,

hoogachtend,

namens de Henri van Abbe Stichting,

P.M.J. van den Baar, voorzitter

G.R. Peppelenbos, secretaris

I.a.a.: J. v.d. Boomen, A. uit het Broek, R. Jacobs, G. Kok, J. van Zeeland

De Henri van Abbe stichting heeft ten doel: de bevordering, bescherming en instandhouding van die zaken, die naar het oordeel van het stichtingsbestuur in het belang van de cultuurhistorie, de architectuurhistorische waarde of hun schoonheid voor de toekomst dienen te worden bewaard, in het bijzonder vanuit het oogpunt van de monumentenzorg. De Stichting is actief binnen de gemeentegrenzen van Eindhoven en in de gemeenten van de regio Zuid-oost Brabant.

Postbus 9657
5602 LR Eindhoven

Aantasting van het kunstwerk “22 medaillons” van Piet Dirx op de spoorwand aan de PSV-laan in Eindhoven

Door Ria Hermanussen

Henri van Abbe Stichting, Werkgroep kunst en Design

Op de spoorwand aan de PSV-laan tegenover het PSV-stadion is vorig jaar zomer een grote muurschildering verrezen met foto-realistische fragmenten van mensen in een PSV-shirt, waaronder de PSV-speler Jorrit Hendrix en Guus Meeuwis. PSV en Umbro, de leverancier van de outfits van de spelers, wilden zo het nieuwe seizoensshirt promoten. De wandschildering is uitgevoerd door het Veldhovense bedrijf Studio Giftig. Om deze wandschildering te kunnen realiseren, is een deel van een kunstwerk van de Eindhovense kunstenaar Piet Dirx weggekapt. De uitvoering hiervan is gebeurd onder de bedenkelijke omstandigheid dat de kunstenaar aan wie toestemming is gevraagd niet de werkelijke maker was maar een naamgenoot en dat de kunstenaar Dirx tot voor kort van niets wist.

Het kunstwerk werd in 1999 uitgevoerd in opdracht van de Nederlandse Spoorwegen die het in 2003 heeft geschonken aan de Gemeente Eindhoven. Het werk bestaat uit 22 keramische medaillons die op vaste afstand zijn aangebracht tegen de spoorwand. Het is gesigneerd en gedateerd 'Piet Dirx 1999' (Beeldenboek Eindhoven, p. 285). Twee van de tweeëntwintig medaillons zijn onherstelbaar vernietigd wat tot een fundamentele aantasting van het kunstwerk heeft geleid. Volgens kunstenaar Dirx waren er door de NS aan een mogelijke verwijdering stringente technische voorwaarden gesteld. Of daaraan is voldaan is de vraag. En mogelijk blijft het niet bij de gedeeltelijke verwijdering van het kunstwerk. Behalve een concreet plan om de PSV- muurschildering met nog 25 meter verder uit te breiden, heeft de Gemeente Eindhoven het voornemen om de hele 270 meter lange muur aan te pakken (ED 15-6-2017). De vraag is, wat dit betekent voor het resterend deel van het kunstwerk?

De Henri van Abbe Stichting heeft ten doel: de bevordering, bescherming en instandhouding van die zaken, die naar het oordeel van het stichtingsbestuur in het belang van de cultuurhistorie, de architectuurhistorische waarde of hun schoonheid voor de toekomst dienen te worden bewaard, in het bijzonder vanuit het oogpunt van de monumentenzorg. De Stichting is actief binnen de gemeentegrenzen van Eindhoven en in de gemeenten van de regio Zuid-oost Brabant.

Voor de Henri van Abbe Stichting roept de nu nog gedeeltelijke verwijdering van een kunstwerk verschillende vragen op:

1. Was de gemeente - als eigenaar van het kunstwerk – voorafgaand op de hoogte van de gedeeltelijke verwijdering van het kunstwerk en heeft zij daarmee ingestemd?
2. Welke overwegingen hebben bij eventuele instemming hiervoor een rol gespeeld en zijn er voorwaarden gesteld?
3. Hoe verder met de situatie aan de PSV-laan?

Het gedeeltelijk weggappen van het kunstwerk roept ook dieperliggende vragen op zoals:

4. Wat zijn de uitgangspunten of beter, wat is het beleid van de Gemeente Eindhoven met betrekking tot behoud en beheer van de collectie beeldende kunst in de openbare ruimte en wie is binnen de gemeente verantwoordelijk daarvoor?
5. Wat is voor de Gemeente Eindhoven de waarde van beeldende kunst in de publieke ruimte, en hoe kijkt ze in dat licht aan tegen de bestaande over de stad verspreide beeldende kunst, evenals tegen kunstprojecten die in de toekomst in haar opdracht zullen worden gerealiseerd.

Het kunstwerk van Dirx en zijn geschiedenis

Eind jaren negentig ontwierp kunstenaar Piet Dirx 22 keramische reliëfs en plaatste deze op de spoorwand van wat toen nog de Mathildelaan heette. De keuze voor precies 22 medaillons was volgens Piet Dirx een verwijzing naar de twee voetbalelftallen en het stadion aan de overkant van de weg. Het eerste medaillon dat nu is weggekapt, had de vorm van een rood-wit hartje, en was een persoonlijk eerbetoon van de kunstenaar aan PSV. Zijn opdrachtgever was de NS die het kunstwerk in 2003 schonk aan de Gemeente Eindhoven. Kunstenaar Dirx en de NS legden bij de oplevering van het kunstwerk in een contract vast dat wanneer eventuele aanpassingen aan de spoorwand consequenties zouden hebben voor het kunstwerk, er voorafgaand overleg zou zijn tussen beide partijen.

De 22 keramische reliëfs zijn in de vorm van medaillons aan de keerwand van het spoor bevestigd. In feite zijn het sculpturen die zijn opgebouwd uit verschillende losse, amorfe elementen die tezamen, zonder de bedoeling van herkenbare figuratie, het beeld bepalen. Na bijna twintig jaar verkeren de medaillons nog in een uitstekende staat. De kleuren van de keramische vormen hebben hun originele frisheid behouden en de voegen tussen de keramische vormen zijn onaangetast. Dat geldt ook voor de medaillons die nog steeds vast verankerd de keerwand bezetten. Dat het werk zich nog in deze goede staat bevindt is volgens Piet Dirx mede te danken aan de goede samenwerking tussen hem en St. Joris, Keramische Industrie B.V. in Beesel, toentertijd een vooraanstaande kunstenaarswerkplaats op het gebied van keramiek. De gedegen kwaliteit van het werk heeft als gunstige bijkomstigheid dat het de gemeente, die nu vijftien jaar eigenaar is, niet voor hoge onderhoudskosten heeft gesteld.

De Henri van Abbe Stichting heeft ten doel: de bevordering, bescherming en instandhouding van die zaken, die naar het oordeel van het stichtingsbestuur in het belang van de cultuurhistorie, de architectuurhistorische waarde of hun schoonheid voor de toekomst dienen te worden bewaard, in het bijzonder vanuit het oogpunt van de monumentenzorg. De Stichting is actief binnen de gemeentegrenzen van Eindhoven en in de gemeenten van de regio Zuid-oost Brabant.

Toen de NS eind jaren negentig uit een prijsvraag het werk van Piet Dirx selecteerde, is er met grote zorg en inzet gewerkt aan een technisch verantwoorde uitvoering van de keramische medaillons. Dit om te voorkomen dat bevestiging van de medaillons en de daarvoor vereiste inkepingen in de keerwand de sterkte van de wand zou aantasten en oxidatie van de betonmatten zou veroorzaken. Ook is vooraf veel aandacht besteed aan het verplaatsbaar maken van de keramieken om in geval van een spooruitbreiding de medaillons zonder beschadiging van de spoorwand te kunnen halen. Om te zorgen dat de medaillons zonder vernieling verplaatsbaar waren is gewerkt met een elastisch-plastische verlijmingstechniek en is een speciale bevestigingsconstructie toegepast. In totaal is aan de ontwikkeling van de keerwand – die steeds in delen vanwege betonkrimp is opgebouwd – en het maken en bevestigen van de medaillons een jaar gewerkt: een jaar bovendien van intensief overleg tussen NS en de kunstenaar om de zowel esthetische als technisch veilige aanbrenging en eventuele verwijdering van de medaillons te waarborgen.

Veel Eindhovenaren die wel eens over de PSV-laan rijden kennen het werk van Dirx. Niet omdat het een opvallend of markant kunstwerk is. Maar meer vanwege het verrassende effect van de kleurige, vormen die allemaal anders, op vaste afstand, in het voorbijgaan het blikveld raken. Zo gezien is het een waardevol werk in die verder kale omgeving van steen, staal en beton. Op dit moment staat de keerwand er gemankeerd bij. De lange belijning, mede geaccentueerd door de keramieken, ziet er futloos uit. Deels is dit het gevolg van de aangebrachte wandschildering die opmerkelijk, een heel eind voorbij het stadion is aangebracht, maar daarnaast ook van slordige, nietszeggende graffiti en verwilderde begroeiing. Kortom een chaotische aanblik, en dat voor een laan waarover jaarlijks tienduizenden voetbal- en designliefhebbers passeren en die de toegang vormt tot Eindhovenens nieuwe design- cultuur en wooncentrum Strijp-S.

Reconstructie verwijdering twee medaillons

De marketing-afdeling van PSV heeft bij monde van Guus Pennings het plan voor een muurschildering op de keerwand aan de PSV-laan voorgelegd bij de Gemeente Eindhoven waar verschillende medewerkers zich over dit verzoek gebogen hebben: Jean van Zeeland, Senior Programmaleider Ruimtelijke Ontwikkeling, Ruud Jacobs, vaktechnisch beheermedewerker, Gerben Kok, Project Manager Groen Raamwerk Brainport Park, Arjan uit het Broek, gebiedsmanager Strijp en Gestel en tot slot Johan van den Boomen, beheerder en voor 5% van zijn taak verantwoordelijk voor onderhoud en beheer van kunst in de publieke ruimte.

In het algemeen geldt dat een gemeente die overweegt een kunstwerk waarvan ze eigenaar is te verwijderen en/of te vernietigen dat niet kan doen zonder toestemming van de kunstenaar omdat er naast auteursrecht ook persoonlijkheidsrecht van de maker op een kunstwerk rusten. Echter als een kunstenaar geen toestemming geeft kan een gemeente als eigenaar toch tot verwijdering/vernietiging overgaan als daar gegronde reden toe bestaat en de belangen van de gemeente zwaarder wegen dan de belangen van de maker. De maker van het werk moet dan wel in de gelegenheid gesteld worden het werk voor sloop/verwijdering goed te documenteren. Als duidelijk wordt dat het kunstwerk niet gesloopt had hoeven te worden als de eigenaar van het werk er goede zorg voor had gedragen, dan kan de maker een schadevergoeding vorderen (bron: Dohmen advocaten).

De Henri van Abbe Stichting heeft ten doel: de bevordering, bescherming en instandhouding van die zaken, die naar het oordeel van het stichtingsbestuur in het belang van de cultuurhistorie, de architectuurhistorische waarde of hun schoonheid voor de toekomst dienen te worden bewaard, in het bijzonder vanuit het oogpunt van de monumentenzorg. De Stichting is actief binnen de gemeentegrenzen van Eindhoven en in de gemeenten van de regio Zuid-oost Brabant.

In het geval van de medaillons aan de PSV-laan gaf de gemeente de marketing-afdeling van PSV de vrije hand onder de voorwaarde dat de kunstenaar toestemming zou geven de medaillons te verwijderen. Tot ieders verassing werd die toestemming probleemloos verkregen. De kunstenaar tilde naar eigen zeggen niet zo zwaar aan behoud van werk in de publieke ruimte en zou ook niet meer precies weten wat voor werk hij er had staan (sic). Met dit fiat op zak gaf PSV BAM opdracht voor sloop van de medaillons. De gemeente vond het niet nodig om ze te sparen: verwijderen en afvoeren was prima. Wel werd geadviseerd om Pro-Rail te verwittigen omdat de keerwand immers hun eigendom is. De rest is geschiedenis. De medaillons zijn er uitgekapt, de gaten zijn gedicht en Studio Giftig heeft de reclameschildering voor promotie en verkoop van PSV-Umbro-shirts aangebracht. Het enige dat rest zijn de doorschijnende contouren van de plaats waar de medaillons hebben gezeten.

Bizarre wending

Ruim een jaar later als de Henri van Abbe Stichting navraag doet bij de kunstenaar over de verwijderde medaillons blijkt deze van niets te weten. En dat niet aan hem als maker van de medaillons toestemming is gevraagd, maar aan een naamgenoot, die niets met het werk van doen had! Desgevraagd zegt de 'echte' Piet Dirx als hem de vraag over verwijdering zou zijn voorgelegd, hij geantwoord zou hebben: 'schilder er maar om heen'! Niet afbreken!

Wat nu?

De situatie die nu is ontstaan, is voor alle partijen vervelend. Een kwalitatief goed en waardevol kunstwerk dat weinig onderhoud vergt is tegen de wens van de kunstenaar onnodig en onherstelbaar beschadigd. We wijzen hiervoor als eerst verantwoordelijke de gemeente aan.

Afgezien van het feit dat het uitermate slordig is dat de gemeente PSV naar de 'verkeerde' Piet Dirx heeft geleid, roept de hele gang van zaken de vraag op of het zomaar kan dat de gemeente zonder verdere afwegingen toestaat dat een kunstwerk plaats moet maken voor de commerciële belangen van een derde partij in de stad, in casu PSV-Umbro. Wij menen van niet. Niet omdat we vinden dat eenmaal verworven en in de publieke ruimte tentoongestelde kunstwerken het recht op eeuwige presentatie hebben. Maar wel omdat we op het standpunt staan dat de gemeente haar handelwijze dient te baseren op een visie over de inzet van kunst en kunstenaars in de stad Eindhoven en daarbij als goed opdrachtgever en beheerder respect betoont voor de belangen van de kunstenaar. Het is uitermate zwak dat de gemeente het aan de kunstenaar en een commerciële partij overlaat om samen tot overeenstemming te komen en zelf geen stem laat horen. En daarnaast ook nog eens – zonder gedegen verkenning ter plaatse – de aanbeveling doet een haar geschonken en toevertrouwd werk zonder poging tot behoud te verwijderen en af te voeren.

Dat de gemeente de huidige vervuilde conditie van de spoorwand onacceptabel vindt, vinden we begrijpelijk. Wel ligt het voor de hand dat gezien de voorgeschiedenis verdere plannen in overleg met Piet Dirx plaatsvinden en dat afgezien wordt van verdere verwijdering van de keramieken.

De Henri van Abbe Stichting heeft ten doel: de bevordering, bescherming en instandhouding van die zaken, die naar het oordeel van het stichtingsbestuur in het belang van de cultuurhistorie, de architectuurhistorische waarde of hun schoonheid voor de toekomst dienen te worden bewaard, in het bijzonder vanuit het oogpunt van de monumentenzorg. De Stichting is actief binnen de gemeentegrenzen van Eindhoven en in de gemeenten van de regio Zuid-oost Brabant.

Tot slot wil de Henri van Abbe Stichting de gemeente Eindhoven voorstellen samen na te denken over voorkoming van incidenten als aan de PSV-laan. Wij denken daarbij bijvoorbeeld aan de oprichting van een adviescommissie Beeldende kunst in de Openbare Ruimte, een onafhankelijke commissie die gevraagd en ongevraagd adviezen geeft aan het College van B en W.

Eindhoven, 11 oktober 2018

Ria Hermanussen

(Namens de Henri van Abbe Stichting, Werkgroep Kunst en Design)

Piet Dirx wijst aan waar zijn vernietigde medaillon heeft gezeten, de contour is nog zichtbaar.

De Henri van Abbe Stichting heeft ten doel: de bevordering, bescherming en instandhouding van die zaken, die naar het oordeel van het stichtingsbestuur in het belang van de cultuurhistorie, de architectuurhistorische waarde of hun schoonheid voor de toekomst dienen te worden bewaard, in het bijzonder vanuit het oogpunt van de monumentenzorg. De Stichting is actief binnen de gemeentegrenzen van Eindhoven en in de gemeenten van de regio Zuid-oost Brabant.